

mok saját hírszerzésük kiépítése során a monarchia szervezeti és metodikai hagyományaira támaszkodtak.

A kötetet ajánlom mindenkinek, akit érdekel nemzeti történelmünk e szakterületének históriája – különösen pedig a hírszerzés és kémelhárítás szakembereinek, hiszen hivatásuk történetének egy szeletével kapcsolatosan nyerhetnek ismereteket e műből –, mivel közérthető és tudományos formában ismerkedhetnek meg a tényekkel és eseményekkel,

amelyeket a szerző az objektív történelemszemlélet talaján állva gyűjtött, rendszerezett és értékelt, valamint a tudományos közléssel szemben támasztott igényeknek megfelelően mutatott be.

Parádi József

hadtörténész, ny. főiskolai tanár
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Földváry László első világháborús hadinaplója
Szerkesztette és a jegyzeteket írta **Barta Róbert** és **Takács Bálint**
Speculum Historiae Debreceniense 27.
Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2020. 240 oldal

Földváry László hadinaplójával az olvasó nem pusztán egy újabb hadtörténeti munkát vesz kezébe, hanem sokkal inkább a meglevenedő történelem egy szeletét. Az események időbeli közelségében írt, és folyamatosan vezetett naplók ugyanis a személyes emlékezet egyik, ha nem a legfontosabb lenyomatát jelentik. Ennek szemléletes példáját mutatja ez a forrás, amelyet Földváry László vetett papírra, és unokája Dr. Földváry László Zoltán bocsátott – gépelt formában – Barta Róbert és Takács Bálint rendelkezésére, hogy közreadva vegye elejét a felejtésnek. De felelevenítésének és közreadásának egyedi jelentőségét egy általános szempont is fokozhatja, hiszen tar-

talmán keresztül – többek közt – képet alkothatunk a katonai hierarchia alsó – harcászati – szintjén tartózkodó frontkatonák mindennapjairól és gondolatairól.

A naplót a szerkesztők bevezető tanulmánnyal, magyarázó jegyzetekkel és mellékletekkel együtt publikálták Papp Klára professzor asszony és Reszegi Zsolt segítő közreműködésével. Barta Róbert bevezető tanulmánya bemutatja a napló – köznemesi családból származó – szerzőjét, aki, 1915 tavaszán, amikor önként jelentkezett katonának, jegyzői hivatalt viselt. Naplóját bevonulása napjától vezette élete utolsó olyan napjáig, amikor még elbírt a tollat. A Giesz Lajos cs. és kir. evang. tábori lelkész által írt távirat szerint – melyet a szerkesztők a napló után (a kötet 227. lapján) közölnek – 1918. július 11-én hajnali 3 órakor halt bele a fronton – leírásából feltételezhetően aknagránáttól – szerzett sebéibe. Az utolsó bejegyzését július 9-én estefelé írhatta, melyet a „*Délután ismét erős fájdalmaim voltak. Mindenféle étel bűdös előttem. Az írás mindég nehezebben megy*” mondatokkal zárt (227.).

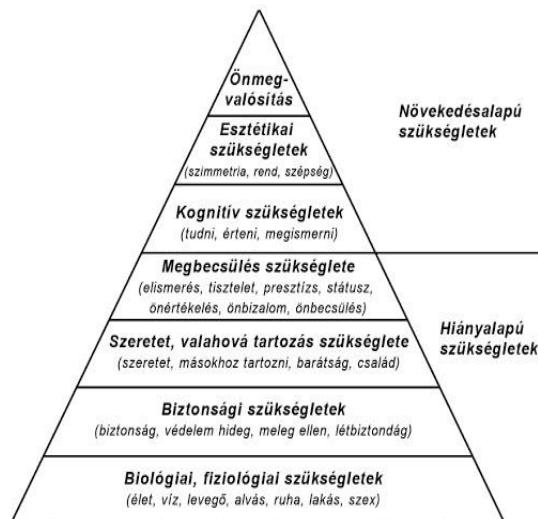
A bevezető tanulmány összefoglalja a napló tartalmát és felhívja a figyelmet fontosabb jegyeire. Barta Róbert szerkesztő úgy véli, hogy a közölt dokumentum magasabb színvonalú az első világháború idejéből napvilágot látott számos hadinaplónál, mivel „írója kántortanítói és jegyzői képesítéssel rendelkezett... ez a szellemi háttér többletet adott az átlagos hétköznapi leírásához”

(11.). De a magasabb színvonalat – a szerző műveltségén túl – még a naplóban megjelenő önkritikus szemlélet is elősegíti. Hiszen – bár Földváry önkéntesként jelentkezett a hadi szolgálatra – mégis mindent megtett, hogy az első vonalakat elkerülje, szabadságait meghosszabbíthassa, sőt, már a sorozáskor azt írta, hogy „*most abban a reményben voltam, hogy mégis fel leszek mentve*” (28.).

Mint minden napló, Földváry munkája is egyedi. Önálló individuális termék, amely saját szubjektív valóságismeretét prezentálja.¹

Persze vannak olyan témák melyek gyakran megtalálhatóak más naplókban is, mint elhelyezés vagy étkezés, viszont a különböző születésű, nemű, eltérő neveltetésű szerzők, akik másként tanultak, más-más ízléssel és attitűdökkel rendelkeznek, az általuk megélt élethelyzetekről eltérő módon számolnak be. Gyáni Gábor szerint a hivatásos történetírókkal ellentétben, akik a történeteket megfelelő kontextusban szakszerűen képesek ábrázolni, a naplóírók saját élményeikből szerzett joguktól vezérelve mutatják be az egyes eseményeket.² Mivel az ő szemszögükből kizárólag ők élhették meg a velük történő cselekményeket, egyeduralmi helyzetbe kerülnek, így gondolataikat, érzéseiket és élményeiket el kell fogadnunk, hiszen nem lehet ellenérveket felsorakoztatni szubjektív történelmükkel szemben.³ Külön érdekessége a közreadott forrásnak, hogy olyan élethelyzetben készült, melyet nem lehet modellezni a hétköznapiakban. Senki

sem tudhatja, hogy a szélsőséges élethelyzet milyen személyiségje-

gyeket hozhat ki az egyénből. A napló olvasása közben ezért nem szabad párhuzamot vonni más időszakok korszellemével.

A modern kori hadviselésnek megfelelően a haderők szervezeti szintjei mélyen tagolt struktúrákkal rendelkeznek, melyek felső szintjén nem lehet érzékelni az alsó szintek köznapi terheit és problémáit. A haderő hierarchikusan tagolt, és autokratikusan működő legális erőszakszervezet, melyben különösen fontos tényezővel bír, hogy a haderő döntéshozói helyes képet alkothassanak a mélyebben (értsd: a szervezet alsóbb harcászati szintjein) meghúzódó mechanizmusokról. Olyan kérdésekre kell választ találniuk, mint a *Mik mozgatják a katonákat? Milyen motivációval rendelkeznek? Milyen ingerek befolyásolják a morális szintjüket?* És még hosszan lehetne

sorolni a fontosnál fontosabb kérdéseket. Az aktuális jelenben az egyszerűbb jelentések feltárására szociológiai vizsgálatokból méríthetünk, viszont az egykor volt jelenre vonatkozólag legfeljebb a naplótartalmak nyújtanak támpontot. Ez a felfogás egyértelműen John Keegan hadtörténész nevéhez köthető, aki *A csata arca. A közkatonák háborúja, 1415–1976* (John Keegan: *The face of Battle 1415–1976*. Jonathan Cape, London 1976.) című könyvében mutatott rá a hadi historiográfia azon törekvésére, hogy a fegyveres küzdelem történéseit és belső mozgató erőit alulnézetből, a közkatonák és alsóbb tisztek szemszögéből igyekezzen ábrázolni.

Földváry a feljegyzéseit tíz füzetben rögzítette, melyeket szinte minden nap folyamatosan vezetett a két-hárommondatos feljegyzésektől egészen az oldalas narratíváig. Az elején szövege még folyamatos, de idővel áttért a napi datálással készített bejegyzésekig. Az írott szöveget gyakran kiegészítette saját kezűleg készített rajzokkal. Sajnos ezekre csak utalást találunk, mivel a rajzokat a kötet nem tartalmazza.

Az eseményeket napról napra követhetjük. Földváry először a keleti fronton harcolt, majd kötelékét átvezényelték a román, végül az olasz frontra. A napló arról is képet ad, hogy mi foglalkoztatta a katonákat leginkább. Erre talán egyértelmű választ lehet adni, méghozzá azt, hogy a túlélésük. Folyamatosan nyomon

lehet követni, hogy Földváry mely témákról beszél a legtöbbet és melyekről kevesebbet. Mik voltak számára a fontosak, amelyeket meg kívánt örökíteni, és melyek azok, amelyek csak említés szintjén jelentek meg. Ha figyelmesen olvasunk, minden kétséget kizárólag három–négy olyan dolgot fogunk találni, melyek talán korokon átívelve, mindig is alapvetően foglalkoztathatták a katonákat.

Talán a motivációkutatás legfontosabb eredményei közé tartozik az Abraham Maslow által kidolgozott szükségletelmélet,⁴ mely egy piramisszerű ábrán mutatja be a legalapvetőbb motorizáló funkcióktól, egészen az önmegvalósításig terjedő, valamennyi moralitást befolyásoló tényezőt. A piramis ábráján a naplóban leggyakrabban előforduló témák is felismerhetőek.⁵ Ezek az élelmezésre, az időjárásra és az elhelyezésre vonatkoznak. Megközelítőleg ez a három téma teszi ki a napló felét. További jelentősebb témaként jelennek meg az átcsoportosítással kapcsolatos utazások és mozgások, az anyagi nehézségek és kiadások, egészségügyi és higiénias helyzetre vonatkozó bejegyzések, a honvág és a családdal való kapcsolattartás, a különböző szórakozási-időtöltési lehetőségek, mint a dohányzás, kártyázás, mozi, foci, vagy éppen egy komédia megtekintése. Ezek mellett jelennek meg olyan háborús témák is, mint az első világháborúra fokozottan jellemző műszaki erődítési munkák, háborús borzalmak és a kiképzés nehézségei, valamint az addig

nem látott tájak és népek leírása. Viszonylag kisebb terjedelemben van szó a harcok leírásáról, a katonai fegyelemről, vagy kitüntetésekéről és előléptetéséről. Utóbbiak a nyomtatásban 202 oldalt kitevő naplóból legfeljebb másfél oldalt tartalmaznak. Külön érdekesség, hogy a növekedés alapú szükségletek témái egyáltalán nem bukkannak elő a forrásban, illetve egy teljesen elemi – biológiai – szükségletről, a nemi vágyról is csak utalásszerűen lehet felfedezni néhány bejegyzést.

A teljesség igénye nélkül, néhány olyan témára szeretnék külön rávilágítani, melyek fokozott jelentőséggel bírhatnak, és akár aktualitásuk is lehet. Az egyik ilyen a felkészítéssel és kiképzésekkel foglalkozik. A naplóból nagyon jól kitűnik, hogy amikor valaki nem feladatot hajt végre (átcsoportosítás, szolgálat, peremvonal védelem stb.), és nem beteg, akkor folyamatosan gyakorol valamit. Ezekben a kiképzésekben fokozott hangsúlyt fektettek a fegyelmező gyakorlatokra, az erő-, illetve állóképességre és menetgyakorlatokra, harcászati gyakorlásokra, a különböző mozgásmódokra terepen, éleslövészetre, valamint gázkamrás gyakorlásokra. Egy sokat mondó bejegyzést szeretnék felidézni, melyet 1917. szeptember 24-én tett. *„Huszon a próbagyakorlatozás természet-szerűleg harctéri módra ment végbe, amikor ágyú, kézi gránát és fegyver golyó tűzben kellett előre vonulni, mely gyakorlatozásnak hol több, hol kevesebb halottja és legalább 15–20 sebesültje szokott lenni”* (143.). A

katonai vezetők fontosnak tartották a harcszerű gyakorlást, még annak árán is, hogy életüket áldozták a gyakorlótéren. A másik figyelemre méltó dolog, hogy a háború alatt is fenntartották a tiszti tanfolyamokat és a különböző képzéseket. Földváry a háború kellős közepén a frontról került a tiszti iskolába, egy másik alkalommal pedig 10 napos „*masinngever kurzust*”⁶ kellett teljesítenie (172.). Igyekeztek arra törekedni, hogy érdemtelenül vagy felkészítés nélkül ne léptessenek senkit elő, csak akkor, ha az a penzumot teljesítette.

Fokozott jelentőségűnek érzem a családi kapcsolattartásra utaló feljegyzéseket is. Az étkezést követően a levélírás volt a nap másik legfontosabb eseménye. Az információ áramlásán túl ennek nagyon komoly mentális egészségi hatása is volt. Földváry többször kifejtette, hogy mennyire elkésérítette, ha nem kapott levelet. Amikor viszont levelet kapott, könnyebb volt átvészelnie a nehezebb időszakokat is. A levelek és képeslapok mellett jelen voltak a csomagküldemények, egészen a kisebb kézi batyuktól az „5 kilós csomagok”-ig (94.). Nem mellékes, hogy egy ekkora tömeghadseregben volt gondja a hadvezetésnek, hogy a légénységhez is kijuttasson ilyen küldeményeket. Ezekben az otthon maradt családtagok a ruhaneműn vagy dohányárun kívül gyakran még tartós élelmiszert is ki tudtak küldeni a frontra szeretteiknek. Szintén a katonák elégedettségi érzését szolgál-

ták a fronthoz közeli mögöttes területen felállított „soldáteszheim” (katonaothton) elnevezésű intézmények (71.). Ezek könnyű szórakozást is ígérő kávéházak voltak, melyek csalogatták a kikapcsolódni kívánó katonákat, feledtetve a harctéri, és olykor az otthoni gondokat.

A harmadik jelentősebb téma, amit szeretnék kiemelni, éppen a három leggyakrabban emlegetett terület lényegével kapcsolatos, az élelmezési ellátás, a megfelelő (időjárás-álló) ruházat és az elhelyezés biztosítása. Ezek katonai jelentősége nem pusztán abban áll, hogy a katonák kényelmét fokozzák, vagy hogy ne fázzanak, esetleg kényelmesen aludjanak, hanem sokkal inkább a katonai alegységek harcértékének megőrzését szolgálják. Földváry 1918. március 6-án kelt bejegyzésében azt írta, hogy „*ma 107 beteg ment el szanitész hilf placzra*”⁷ (190.), mivel már olyan állapotban voltak, hogy alkalmazhatatlanná váltak a peremvonalban. Ez borzasztóan magas számnak tűnik, tekintve, hogy ekkortájt beszámolója szerint az „*olaszok nem nagyon lőnek*” (uo.). Ilyen amortizáció mellett mindössze egy-két hetet lehet bírni a peremvonalban. A saját századára vonatkozó létszámadatok is nagyon árulkodóak. Az első napon 175 fő foglalta el a támpontot, amit 10 nappal később már csak 82-en hagytak el a kivonás alkalmával (194.). Tekintve, hogy ezen időszak alatt offenzív jellegű katonai tevékenység még vállalkozás szintjén sem volt, a 10 nap alatti 50%-os fogyás – melyet az elégtelen

ellátási körülmények váltottak ki – végül a támpont tarthatatlanságához vezethetett volna.

Az áthelyezések, felkészítések gyakran eseménytelennek tűnő mindennapjainak a leírása akár monoton folyammá is válhatna (felkelés, étkezések, időjárás). A naplóíró azonban gondoskodik arról, hogy a környezetre, a helyi lakosságra, szokásaira utaló részletekkel ezeket is érdekessé tegye. De magában a hadiszolgálat leírásában is – akár a fentebb jelzett témákkal kapcsolatban, akár azoktól függetlenül – jó néhány, az olvasó számára érdekes (néha meglepő) bejegyzést is találhatunk. Szó esik a hadseregen belüli korrupcióról, az altisztek jogtalan pénzköveteléséről (31–32.), az ellátmányok visszatartásáról (73.), a fronton átívelő katonabarátkozásokról az oroszokkal (154.), és még arról is, hogy amikor egysége 1916 augusztusában és szeptemberében Vilnában állomásozott, menetszázada 170 főre fogyatkozott, mivel „a többi betegség folytán kórházba került, azok között túlnyomó a nemi betegség” (81.).

Bár a napló olvasmányként is megállja a helyét, mindent egybevetve megismerését nélkülözhetetlennek tartom azok számra, akik a hadi egészségügyi ellátó rendszerrel, katonai logisztikával, katonai igazgatással és emberi erőforrás gazdálkodással, vagy éppen katonai pszichológiával, képzettségekkel és felkészítésekkel, valamint humán szolgálattal foglalkoznak. Továbbá jó ismeretanyaggal szolgál azoknak, akik a tábori postaszolgálattal, vagy az

emberre gyakorolt meteorológiai hatások kutatásával foglalkoznak. A hadtörténészeknél túl értékes forrásanyag lehet még a pszicho- vagy mikrotörténettel, esetleg gazdaságtörténettel foglalkozók számára, vagy akár a néprajz-kutatóknak is. Mindenképpen figyelmébe ajánlom azoknak is, akik a háborút valamiféle fennkölt pátosznak tartják, mint inkább a társadalom egy destruktív kihíváskezelő fejleményének. Nekik rá kell döbenniük arra, hogy a hősiességet az emocionális kényszerűség, az elhivatottságot az elkerülhetetlenség vagy inkább a túlélés reménye teremti. Végül, de nem utolsósorban ajánlom mindazoknak, akik érdeklődnek a háború mikroszintű eseményei iránt.

¹ Szubjektív valóság ismerete – erről bővebben: Gyáni Gábor: *Történezdiskurzusok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2002. 300.

² Bővebben: Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.

³ Gyáni Gábor: *Történezdiskurzusok*, i.m. 298–300.

⁴ Abraham Maslow: *Motivation and Personality*. Harper and Row Publishers. New York ²1970. 102–105.

⁵ Fodor László: *Fejezetek a motivációkutatásból*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.

⁶ Maschinengewehr (géppuskás) felkészítés. A monarchia katonái érthető

⁷ Segítségnyújtó hely, az ezred gyengélkedő helye, ahol már valamilyen orvosi vagy egészségügyi végzettséggel rendelkező személy is tartózkodott.

Kázmér László
történész, doktorandusz
Debreceni Egyetem